

прстен или игла "грана" у облику цветне гране с листићима. Ову иглу у комплексу са минђушама, брошем и прстеном, који типолошки одговарају једни другима, је невести поклањала младожењина породица на дан веридбе.

Осим ниски новца, ношени су ланчићи са разним привесцима и медаљонима са сликом, богате филигранске израде, често са позлатом, украшавани уграђивањем полудрагог камена или стаклене пасте, као и златним новчићем. Осим ових привезака јавља се привезак на ланцу познатији као коле, изведен у форми розете од белог и жутог злата испуњена брилијантима или дијамантима. Привезак чини комплет са прстеном израђеним у истом стилу. Бисер представља омиљени украс код жена, тако да

Пафтице

се груди жена украшавају дужим или краћим нанизима бисера. Веома скуп накит је сат са ланцем, чија је кутија не често била гравирана и украшена драгим камењем. Груди су још красиле брошеви различитог облика и украшавања.

Наруковице раскошне филигранске израде затвореног типа састављене из делова или на прелом су веома заступљене у женском накиту. Овој групи припадају и наруковице од две правоугаоне плоче, често филигранске, спојене са неколико редова ланчића и украшене стакленом пастом. Прстење прати типологију игле гране, минђуша и броша, а носи се и прстење купасте главе или ахатно, са варијететима, златарске или бижутеријске израде. Око струка је ношен филигрански појас састављен из више плочица, еждер, са копчама у облику машине или лептира.

Мушко украшавање се састоји од сата са ланцем "пустех", често сребрне филигранске израде, затим бројанице од нилибара или седефа, прибора за пушење, бурмутуца и нека амајлија донета са хаџиука. Од прстења највише је заступ-

pin used to be struck in the middle of the bareh ribbon. This type of pin together with earrings, brooch and ring, which were of the same style, were gifted to a bride by the groom's family on the engagement day. Not only the strings of coins but necklaces with various pendants and medallions containing picture of a dear person were also worn. The pendants and medallions were made in filigree technique, often gold-plated, decorated with inserted precious stones or glass paste as well as with gold coins. There was also so called "kolje", a pendant for the necklace made in the shape of rosette either of white or yellow gold covered with diamonds. The pendant and the ring of the same style make a set. A perl is a woman's favourite piece of jewelry therefore whether a shorter or longer string of pearls it was gladly worn. Women also

Грана

лено столовато и јањевско месингао прстење са четвртастом главом и линеарним урезима или назначеном годином, иницијалима власника. О појасу се крајем XIX века носи лепо украшено оружје са прибором, луме и дуванкесе, док трговци и пословни људи носе појас од коже "силав", са тајним преградама за чување новца.

У народу овог краја накит је веома цењен и поштован, јер представља најистакнутији део ношње, па је често и тема народног усменог стваралаштва. Њиме је истицана економска моћ и друштвени положај, а цењен је и због магијског својства које му се приписује.

made in brass have a square head or linear engraving, or date and the owner's initials are engraved. At the end of the 19th century wonderfully decorated arms, pipes and tobaccobags were worn attached to the belts. The merchants and the men engaged in business were wearing so called "silav" (leather belt) which had secret partitions for keeping money.

Jewelry is highly appreciated by the people who lived in this area, because it is the most famous piece of the peasant clothe, so becoming the subject of folk oral tradition. Jewelry was attributed to possess magical traits and on the other hand it was a designation of economic power as well as the status symbol.

Туристичка Организација Пирот

Српских владара 77,
18300 Пирот
тел. 010 320 838, тел/факс: 010 320 839
e-mail: topirot@cnps.co.yu

МУЗЕЈ ПОНИШАВЉА ПИРОТ

Николе Пашића 49
18300 Пирот
тел/факс: 010 313-851
тел.: 010 313-850
e-mail: muzejpirot@ptt.yu

Program
Podrške
Opštinama
Jednake Srbije

Министар
Српског
Програма
Једнаке Србије

Светозара Марковића 31, 19000 Зајечар
СРБИЈА И ЦРНА ГОРА
Тел. +381 (0) 19 425 189, 452 190
Факс +381 (0) 19 425 102

На насловној страни:

Хаџи Јованка Миновић, (непознати аутор, 1942. године) у грађанској ношњи са накитом

Издавач: Туристичка организација Пирот и Музеј Понишавља Пирот
Аутор: Сашка Велкова · Фотографије: Божидар Влатковић
Дизајн: Горан Спасић · Штампа: "НЕТ" Лесковац
Translated by: Slavica Cvetković, Engl.lang.teacher

Програм подршке општинама источне Србије
Пројекат финансира Европска унија,
а реализује Европска агенција за реконструкцију

Израда накита у Пироту и околини заснива се на традиционалним средње-вековним утицајима, трајући непрекидно до почетка XX века, дајући српској култури аутохтоне комаде накита који су у типологији познати као "пиротски". Колико је био развијен овај занат у Пироту говори и податак да је 1896. год. град имао 33 "чувене" кујунције. Услед индустријализације, тржиште преплављују јефтини фабрички производи са Запада, тако да се број кујунција почетком XX века смањује и 1914. год. је у Пироту регистровано само 5 радионица, а потпуно се губе у периоду између два светска рата.

За израду накита кујунције користе све познате технике израде - ливење, ливење на прибор, искушавање, цизмирање, гравирање, емајирање, филигран, гранула-

The making of jewelry in Pirotd and its surrounding is based on the traditional medieval influence lasting till the beginning of the 20th century providing the Serbian culture with the autochthonous pieces of jewelry known in typology as "the Pirotd jewelry". The level of development of this craftwork is expressed in the fact that in 1896 there were 33 well-known goldsmiths in the town. The process of industrialization caused the market to be inundated with the cheap pieces of jewelry manufactured in the West, which led to the reduction of the number of goldsmiths at the beginning of the 20th century. In 1914 only five goldsmith workshops were registered and between the two World Wars even those five were closed.

Goldsmiths made jewelry in different techniques various techniques of casting, chiseling, engraving, enameling, filigree, granulation, silver-plating, and gold-plating. They used a wide range of metals: silver, alpaca, gold, bronze, brass, copper adorned with putting in so called glass paste, precious stones, mother-of-pearl and coral.

Изла "Седмoyerка"

Изла "Конђуша"

цију, посребривање, позлату, тордирање и друге, користећи их на сребру, алпаку, злату, бронзи, месингу, бакру, украшавајући их уметањем односно фасовањем стаклене пасте, полудрагог и драгог камена, седефа и корала.

Код удатих жена најизразитије зоне украшавања су глава, врат, груди, руке и појас, док је невестиноски накит најкомплетнији и најбогатији, јер му се придаје заштитна улога у новосклопеној заједници.

На селу се накит куповао углавном невестама и најчешће је везан за оглавање. Накит се набављао код занатлија - кујунција у Пироту или на далеко чувеном пиротском панаћуру.

У дугу косу која се спуштала низ леђа уплитао се "кашак", дугачак перичин од козије длаке или мноштво ситних париша.

Забратке и шамије су украшавање великом украсном иглом "конђуша", "чулумка" или кераческа. То су веома дугачке игле, често и до 40 cm, масивне биконичне главе, густо посуте ситним гранулама, а

Married women wore pieces of jewels on their heads, breasts, hands, and around the neck and waist, while the bride's jewelry is more luxurious and complex because the protective role in marriage was attributed to it.

In villages the headpieces of jewelry were bought mainly to the brides. Jewelry was purchased either at the goldsmith's or at the widely-known Pirotd fair. Either the "kacak" (pigtail made of goat hairs) or lots of small gold coins used to be braided into a long girl's hair.

Kerchiefs and scarfs were decorated with large ornamental pins: "konduša", "čulumka" or "keračeska". Those are even 40cm long pins, assembled of the biconical-shaped head covered with tiny granular stones. The middle itself, the lower part of the head and the foot of the button were covered with the small wreath

Троделни укошњак

по средини, у доњем делу главе и у подножју пушета, венчићем од крупних гранула. Врх се купасто завршава филигранским жичаним навојем у коме се стављао памук натопљен мирисом. Неке игле су уместо великих гранула имале уфасовану стаклену пасту црвене, плаве или зелене боје или су пак биле украшене кратким ланчићима са привесцима. Друге карактеристичне игле за украшавање, а пре свега за причвршћивање капе или мараме су игле са седам пера "седмоперке", зракасто разуђеног обода, са три лоптасте грануле и уфасованим каменом плаве или црвене боје у средини. Ове игле се појављују искључиво на пиротском простору и сматрају се аутохтоним накитом.

Као накит главе коришћене су и "дзвезде", састављене од две ажурирание розете, спојене ланчићима, и "венџ" од ниске ситних металних плочица са висулцима у виду парица. Укошњаци су били из једног или три дела, састављени од плочица различитог облика са ланчићима и привесцима. Изнад десног ува, у шамију или косу су стављани укошњаци "гронђе" и троугласте наушнице "мамлије", а троделни спојени ланцима "скопчалцима" носили су се на потиљку, али су често красили и груди.

Минђуше

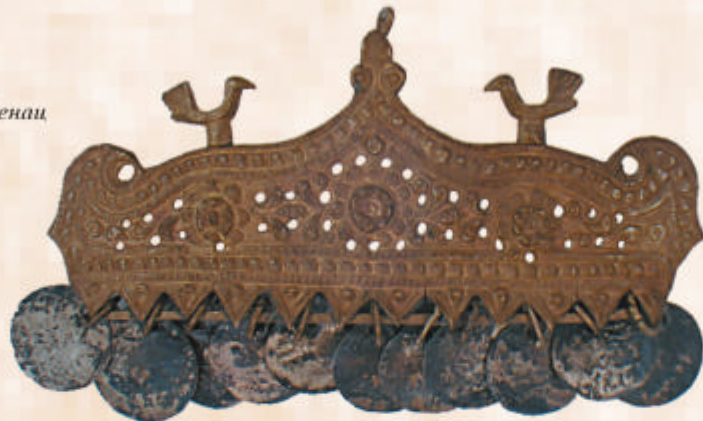

Укошњак
"Гронђе"

Прсџен
"Меденџак"

Венаџ

Као огрлице затвореног типа јављају се нанизи од неправилно резаног седефра, затим новца разних величина и маниста ћилибара.

Наруквице су израђиване као отворене и затворене. Отвореном типу наруквица припадају гривне "меденџаке", масивне, проширених и заобљених завршетак у виду лука, са две симетричне купасте розете. Средина је украшена канелурима, емајлом, крстом идр. Такође треба истаћи групу сребрних или посребрених наруквица затвореног типа, на шарнир састављених од правоугаоних или квадратних ливених ажурираних плочица (5-11), са стилизованом биљном орнаментиком. Овде спадају и наруквице од две декоративне правоугаоне плоче, међусобно спојене ланчићем.

Прстење је посебна група накита која се одликује разноврсним типовима у зависности од намене. Најчешћи прстен је ткзв. "меденџак", столовати, гломазан и масивне главе, израђиван од бронзе или сребра, у техници ливења, ажурирања, гранулације, ређе емаља, које се у XVII и у XVIII веку носило као ознака владарског и друштвеног положаја, док се у XIX веку јавља као венчано прстење. У групу столо-

The necklaces of a closed type were in fact the strings of nonsymmetrically cut mother-of-pearl, of different-sized coins and strings of amber.

Bracelets were of open and closed type. The former are "medenjače", with massive, expanded, round-curved ending with two symmetrical conical rosettes. The mean is decorated with "kaneluri", enamel, cross, etc. A unique collection of silver and silver-plated bracelets of closed shape which consist of rectangular and square-cast framed small plates (5-11), with stylized vegetative ornaments. This collection includes the bracelets made of two ornamental rectangular plates joined with a necklace.

Rings are considered to be a unique collection of jewelry characterized by various types of rings of different purposes. The most widely used ring was so called "medenjak", with very large massive head made of either bronze or silver cast, granulated, rarely enameled which was worn in the 17th and 18th century as a status symbol. In the 19th century it was used as a wedding ring.

"Ahat" ring belongs to the type of "stolovat" rings. It is characterized by the precious stone "karneol" or "ahat" and is one of the most

Прсџен

Пафџе

ваог прстења спадају и ахатни прстени који као основни украс има полудраги камен карнеол или ахат и сврстава се у свечано, скупоцено и невестинско прстење. Треба истаћи и филигранско прстење, од сребра, fine обраде са маштовито израђеном главом, украшене гранулама, уфасованом стакленом пастом различите боје или полудрагог камена.

Појас у одевању мушкарца има симболичко значење, као на пример сребрни појас састављен од правоугаоних и кружних плочица, украшених гранулама и розетама и подсећају на средњовековне властелинске и племићке појасеве "кованике".

Пафџе, "павџе" или "чипрази" у Високу, којима је закопчаван ткани уски појас, тканица, или леден колан, у XIX веку су веома гломазан накит. Израђиване су од сребра, алпака, ређе месинга и седефра у техници искуцавања, ливења, филиграна. Јављају се у неколико облика од којих су "стреласте" пафџе најраспрострањеније, затим "бадемасте", округле, седефрлије, певаџ пафџе. Састављене су од две крилне и једне средње плоче - цвџе, која је овална, вертикално постављена и заземљена за једну од крилних плоча преко куке. Понекада су се у унутрашњости централног дела налазили иницијали мајстора кујун-

beautiful bridal rings. It should be emphasized that filigranee silver rings which were threated delicately, consisted of skilfully-shaped head covered with granules and decorated with tightened in particolored glass paste, or precious stones. Belt in man's clothing is of a symbolic importance. One of the examples is a silver belt assembled of rectangular and round plates, covered with granules and rosettes. It reminds you of medieval landowner's and nobleman's belts "kovanik". In the neighbouring area of Visok, "pavta" or "čipraz" was used to hook up the woven narrow belt "tkanica" (sash) or "kolan" (girth). In the 19th century it was a very massive piece of jewelry. It used to be made of silver, alpaca, rarely of brass and mother-of-pearl in the techniques of casting or filigranee. They were usually made in several shapes. The most widespread were so called "strelaste" (arrowlike). There were also "bademaste" (almond-shaped), round ones, and those made of mother-of-pearl as well as so called "pevac pavte" (henlike). They consist of two lateral and an oval middle-positioned plate a flower vertically placed and soldered to one of the lateral plates by means of a hook. Sometimes the goldsmith's initials, the date and the place where the pavta was manufactured were engraved; for

Наруквица

Пафџе

ције, који их је израдио, година израде, а често и место израде Пирот, на пример: Тодор Н. Костић, ДК 1892, ТГ 1896, ВП 1901, ПК 1893, АЦ 1910. Орнаментика на њима је флорална, са представама дивљих ружа, наутове вреже. Чџста је представа птице (голуб и паун) уоквирена у медаљон симетрично постављен у средину оба крила као и на средишту спојнице "цвџе" пафџе. Има их и са представом свџеца Св. Ђорђа и Св. Димитрија, као и ликова цара Лазара и царице Милице. Пиротске пафџе се по величини разликују од оних из радионица других градова, па се могу сматрати аутентичним.

Украшавање и накит Пироћанки је у складу са граћанским костимом који сједињује више култура. Символ женске граћанске ношње је плитка чојана капа црвене боје - фџес са кићанком или тепелуком и барџш траком. Тепелуци су израђивани од сребра, понекад са позлатом у техници искуцавања и филиграна. Барџш трака је јџеднобојна или дезенирана марама или сомотска трака различитих боја која је омотавана око фџеса и на потиљку причвршћивана иглама чије су округле или ваљкасте главе од месинга, стаклене пасте, седефра или ћилибара. На барџш траку је по средини стављен столовати

Тџепелук

example: Todor N. Kostić, DK 1892, TG 1896, VP1901, PK1893, AC 1910. The ornaments on medallion could be vegetative (wild rose or chick-pea vine) or birds (pigeon and peacock). If the ornament is a bird then the medallion is placed in the middle of the two wings and if it is a flower it is at the spot where the flower pestle should be. Sometimes the ornaments are the figures of saints, St. Djordje and St. Dimitrije as well as of Czar Lazar and his wife Milica. The Pirov pavta is authentic because it differs in size in comparison to those manufactured in other towns' workshops. Decorations and jewelry of Pirov's women are in harmony with urban clothes which unite a number of different cultures. The symbol of woman's urban clothes is a shallow red cap made from waterproof cloth, so called "fes" with a tuft or "tepeluk" (ornament) and "baresh" ribbon. "Tepeluk" is made of silver, sometimes gold-plated in the technique of casting and filigranee. Baresh ribbon is a single-coloured or patterned scarf, or a velvet particoloured ribbon which is either wrapped or tightened with pins around the "fes". The pins have round or cylindrical head made of brass, glass paste, mother-of-pearl or amber. Either "stolovat" ring or branch-shaped

Наушнице
"Мамлија"

